

El paper de les ciències socials en la construcció col·lectiva de la ciutat

Publicat per [Adrià Pujol i Cruells](#) [1] el 26/09/2017 - 10:01 | Última modificació: 26/09/2017 - 10:05

1. El rol de les ciències socials en les recerques de tall urbà

Les ciències socials juguen un paper doble en la construcció col·lectiva (física i simbòlica) de la ciutat. Un paper d'agents prospectius i al mateix temps un paper d'agents del canvi. Sigui des de l'acadèmia, sigui de bracet amb institucions públiques o privades, des del món empresarial o des de l'urbanisme, en comitès d'assessors o en el desplegament de polítiques determinades, en qualsevol camp les ciències socials avaluen, modifiquen i proposen, al mateix temps.

1.1. Agents dobles

D'una banda, i agafant de marc d'estudi la ciutat, les ciències socials detecten els relleus humans, amb l'objectiu de comprendre'ls. Aspectes com la qualitat de vida, els imaginaris, les relacions entre institucions i habitants, els drets i deures de la ciutadania, la bona o mala salut de la convivència, de les cultures populars, o els nivells d'alfabetització, d'integració, competencials, els indicadors de la projecció de l'urbs, les necessitats d'adequació als nous temps, els casos de discriminació i un llarg etcètera.

En aquest sentit, l'antropologia, la sociologia, la pedagogia i la psicologia, historiadors, comunicòlegs i educadors socials elaboren diagnòstics que, si es fan amb el temps i els recursos suficients, donen una informació detallada, rigorosa i extensa sobre el present de les nostres ciutats. I sobre el futur immediat.

Com antropòleg he participat en concursos per millorar determinats barris o racons de les ciutats, en iniciatives d'autorepresentació ciutadana i en projectes de recuperació de la memòria històrica, en anàlisis del teixit associatiu i comercial, de l'espai públic, en projectes museogràfics, d'implementació d'equipaments culturals, i en diagnòstics sobre col·lectius en risc d'exclusió o directament exclosos.

De l'altra banda, les ciències socials també acompanyen les recerques amb una bateria de propostes, si l'objectiu implicava la modificació d'un entorn, d'una condició social, d'una estratègia promocional. Si aquestes propostes són atingudes, contribuiran al canvi i, en gran mesura, contribuiran a la construcció col·lectiva de la ciutat, perquè en última instància la ciutadania se les farà seves o com a mínim les patirà. Però en aquest punt, per delicat, ens hem d'aturar més estona. Perquè en les ciències socials, la funció d'agents del canvi també és, al seu torn, doble.

1.2. Agents del canvi

Per un costat els científics socials sempre treballem amb col·lectius. Tant li fa que siguin grups en la condició de problemàtics o no. El científic social trepitja el terreny, coneix les persones, la seva presència es dilata en el temps i acaba modificant (sovint de manera inconscient) el col·lectiu amb el qual treballa. Això es veu molt clar, per exemple, quan es tracta de recerques en barris depauperats, amb sectors socials en risc o, al mateix temps, quan es treballa amb iniciatives ciutadanes de participació, de reivindicació identitària. I fins i tot s'esdevé al si de grups que tan sols busquen un punt de legitimació, de «ciència» que justifiqui llurs interessos –com quan es col·labora amb empreses que miren de col·locar un producte determinat. En resum, la presència del científic social dóna a entendre al grup que hi haurà un abans i un després. Hem de pensar que el col·lectiu, per interpel·lat engegarà mecanismes automàtics de recomposició, efecte col·lateral indefugible després del contacte amb els científics socials.

Per un altre costat, però, la simultània condició d'agents del canvi té lloc quan, sovint de manera tangencial, el qui encarrega la recerca (institucions, empreses, col·lectius, etc.) decideix aplicar les estratègies, les propostes que fem els científics socials. En aquest cas el canvi vindrà donat d'una manera més oficial i avaluable, però també més problemàtica. Si un col·lectiu ha estat el focus d'una recerca o d'una acció (el motiu no és important), i si durant el procés ha integrat que això comportarà resultats tangibles (millora de l'espai públic, dels serveis, o més integració i reconeixement, i fins i tot més èxit polític, social i/o econòmic), arribarà el moment que voldrà exposar el seu grau de satisfacció. En aquests casos, el científic social de vegades es troba fent el paper de frontissa entre els qui encarreguen la recerca i la ciutadania. Per dir-ho amb altres paraules, es trobarà amb què, en definitiva, la recerca no està clar on i quan s'ha d'acabar.

Val a dir que, en ambdós casos (agent involuntari o voluntari del canvi), és important que les institucions públiques i privades, que tenen incidència en la construcció col·lectiva de la ciutat perquè de fet en formen part, entenguin que cal tenir científics socials en plantilla. Experts que sàpiguen llegir els canvis a temps real, enllà que puguin orientar-los, i fins i tot recomanar d'aturar-los. En una línia semblant, vaig elaborar i impartir cursos per a càrrecs públics del barcelonès (regidors, policia municipal, serveis socials), al voltant de temes tan diversos com el civisme, la religiositat popular o el muticulturalisme.

2. La perspectiva de les ciències socials

Enllà del motiu de la recerca i en quin grup recaigui, i enllà de qui l'encarregui o a qui vagi destinada, les ciències socials s'han especialitzat en una perspectiva qualitativa dels fenòmens socials. Si bé és veritat que els estudis es complementen amb la perspectiva quantitativa (mostra estudiada, marc de la recerca, punts forts, relacions estadístiques, quantitat d'elements necessaris per revertir o millorar un cas concret), el valor principal raurà en la capacitat del científic social per «traduir» aspectes intangibles. Indicadors difícils d'avaluar, com vénen a ser els trets culturals, les percepcions ciutadanes, la necessitat real d'un canvi, les identitats fragmentàries o el grau de satisfacció envers les polítiques, els productes i els relats que se li presentin al col·lectiu.

Per exemplificar aquest darrer aspecte, recordo un cas en què els científics socials van fer el ridícul. Una coneguda empresa d'inodors i de productes per al bany va idear una nova línia d'equipaments domèstics. Inspirats, deien, en l'ús ancestral (simbòlic-ritual, higiènic) que de l'aigua feien els oriünds del Brasil. Un equip d'antropòlegs va fer el treball de camp i va elevar l'informe a l'empresa, i aquesta es va apropiari de la fraseologia científica per bastir la propaganda dels nous productes. Un exemple fallit de traducció cultural i d'aprofitament poc ètic de la perspectiva qualitativa.

2.1. Analistes o traductors?

La feina del científic social no sempre contribueix de manera positiva a la construcció col·lectiva de la ciutat. Dependrà de si carrega més les tintes en analitzar i traduir allò que veu a un llenguatge que acosti les parts implicades, o si pel contrari es decanta a presentar informes que, tot i ben elaborats, siguin rutinaris, massa categòrics o prou inintel·ligibles.

Per posar només alguns exemples, en una ocasió vaig dirigir un estudi sobre l'impacte del disseny en el ram de

l'hostaleria (locals, campanyes i models d'atenció al públic) i, des d'un punt de vista qualitatiu, el resultat de la recerca no va demostrar que una major inversió en disseny fos garantia d'un major èxit comercial. És a dir, no va legitimar l'objectiu del qui em va contractar. I de retruc no es van acceptar les recomanacions del meu equip, sobre la urgència de revisar, no tant la presència del disseny en l'hostaleria, sinó les dinàmiques del model turístic sencer, si es volia entendre alguna cosa més.

En una altra ocasió vaig dirigir una recerca dilatada, al barri barceloní del Carmel, destinada a recopilar i resumir el sentiment de pertinença a la capital, amb l'excusa de filmar-hi una pel·lícula —que després va rebre diversos reconeixements. Malgrat les condicions de vida siguin semblants a les d'altres barris que sí se senten prou integrats, i malgrat les inversions continuades de l'Ajuntament en matèries com els transports, l'urbanisme i els serveis socials, la percepció ciutadana al Carmel és que Barcelona i l'Administració els marginen, i no es pot descartar que sigui precisament aquest sentiment el que els doni sentit com a comunitat.

En un tercer cas, contractat pels serveis funeraris de Barcelona per estipular millores en les seves campanyes de comunicació i dignificació de l'ofici, el propi col·lectiu admestia sentir-se impotent per capgirar la percepció general que en té la ciutadania. Les meves propostes d'acostament a la població no van ser tan rellevants com les propostes destinades a l'enfortiment interior del col·lectiu, que sí que van funcionar.

Finalment, en un altre cas vaig coordinar el procés de debat, i el procés participatiu previ a l'elaboració d'un pla quinquennal de l'habitatge en una població mitjana, Olot. L'èxit del procés va ser el de posar en contacte, en igualtat de condicions l'Administració, les entitats bancàries, els empresaris i els usuaris (la ciutadania), en diverses mesos de debat consecutives, al capdavant col·lectius que d'una altra manera no haurien dialogat mai. El pla local resultant va recollir les necessitats de tots els implicats i un conjunt de mesures per donar-los cobertura.

3. La construcció col·lectiva de la ciutat

Les ciutats són el resultat de vaivens històrics i conformen el model poblacional preponderant a Catalunya. Que això sigui una obvietat, no treu que el model no necessiti ajustaments periòdics, per no dir constants. Els moviments transnacionals de població, l'adaptació dels quadres productius, la integració de noves maneres de gestionar, en funció, es clar, dels canvis globals, tot plegat demana una atenció permanent. A més a més, Catalunya és una xarxa de ciutats petites que, no obstant el seu potencial de creació d'identitat ciutadana, pateix deficiències importants en matèria de vies de comunicació i d'equilibris relacionats amb els recursos i les maneres de viure dels ciutadans. Ciutat de ciutats, Catalunya i la seva capital, Barcelona, és un indret ideal per al tipus de recerques que aquí estem exposant. Un bon laboratori, també, on rastrejar el paper de les ciències socials en la construcció col·lectiva de la ciutat.

A grans trets, aquesta construcció passa pels administradors i pels administrats. Al ram dels primers, l'esforç principal és el d'assegurar organitzacions convivencials, de benestar i de justícia social plausibles. En el cas de la ciutadania, l'objectiu principal és que, en la mesura del possible, se senti interpel·lada en la contribució col·lectiva al model de ciutat desitjable.

Les friccions entre uns i altres necessiten mediadors, científics socials que sàpiguen «llegir» el present i que excel·leixin, sobretot, en la capacitat propositiva, amb l'objectiu que el «diàleg» entre uns i altres sigui bidireccional, habitual i consolidat. Això no vol dir que la construcció col·lectiva de la ciutat s'hagi de decidir als despatxos dels administradors i prou, error en el qual han caigut i cauen tantes campanyes oficials d'adhesió identitària. Però tampoc no vol dir que la ciutadania hagi de carregar amb la responsabilitat única de solucionar els problemes que tota concentració poblacional implica, ni molt menys obliga a una homogeneïtzació que llimi la seva riquesa connatural.

La construcció col·lectiva de la ciutat passa, a dir veritat, pel sentiment comunal a partir de la diferència. Aquest intangible, multiplicat exponencialment quan els nuclis es massifiquen és, si no la principal, una de les matèries d'estudi que privilegien les ciències socials. Perquè sabem que, al final, tan important és l'estat real (quantificable) de les coses, com el relat (qualitatiu) que es fa sobre les mateixes. La meta és que entre un aspecte i l'altre hi hagi la menor distància possible. Moment en el qual, la construcció col·lectiva de la ciutat genera més benestar, material i immaterial.

Els científics socials sabem prendre el pols a la ciutat. Hem demostrat que les polítiques i les regulacions no es

poden fer d'esquena a la percepció de la ciutadania. I al capdavant hem comprovat que, des d'un punt de vista qualitatiu i en determinades ocasions, un cert grau d'autoregulació ciutadana també és indispensable, quan es tracta d'una construcció col·lectiva de la ciutat.

Etiquetes: desenvolupament territorial

Etiquetes: recerca cultural

Etiquetes: patrimoni cultural

Etiquetes: planificació cultural

- [2]

URL d'origen: <https://interaccio.diba.cat/blogs/2017/paper-ciencies-socials-construccio-col-lectiva-ciutat>

Enllaços:

[1] <https://interaccio.diba.cat/members/pujolca>

[2] <https://interaccio.diba.cat/node/7213>